Roll No. ...

06/C

[Maps of India and Punjab]

Total No. of Questions : **6**] [Total No. of Printed Pages : **15**

X

2323

ਸਲਾਨਾ ਪਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਨਾਲ਼ੀ

SOCIAL STUDIES

(Punjabi, Hindi and English Versions)

(Morning Session)

Time Allowed : 3 Hours **Maximum Marks : 80**

(Punjabi Version)

ਨੋਟ:

(i) *ਆਪਣੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ ਵਾਲ਼ੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ **06/C** ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰੋ ।*

(ii) *ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ **24** ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਨ ।*

(iii) *ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲੀ ਪੰਨਾ/ਪੰਨੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।*

(iv) ***ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ।***

(v) *ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ **6 ਭਾਗ** - **ੳ, ਅ, ੲ, ਸ, ਹ** ਅਤੇ **ਕ** ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ।*

(vi) *ਮਾਨਚਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਕਰੋ ।*

ਭਾਗ-ੳ

1. ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ : *12×1=12*

(i) ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤ ਦੁਆਬ ਨੂੰ ________ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(ੳ) ਦੁਆਬ ਰਚਨਾ (ਅ) ਦੁਆਬ ਚੱਜ

(ੲ) ਦੁਆਬ ਬਾਰੀ (ਸ) ਦੁਆਬ ਬਿਸਤ

(ii) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਨਿਜ਼ਾਮ ਖਾਨ ਸੀ ?

(ੳ) ਬਾਬਰ (ਅ) ਇਬਰਾਹਿਮ ਲੋਧੀ

(ੲ) ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ (ਸ) ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(iii) ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ?

(ੳ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ (ਅ) ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ

(ੲ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ (ਸ) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ

https://www.punjabboardonline.com

(iv) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ________ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ।

(ੳ) 1910 ਈ. (ਅ) 1915 ਈ.

(ੲ) 1920 ਈ. (ਸ) 1925 ਈ.

(v) ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ?

(ੳ) ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਅ) ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ

(ੲ) ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਸ) ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ

(vi) ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੌਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ?

(ੳ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ (ਅ) ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ

(ੲ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ (ਸ) ਸੰਸਦ

(vii) ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ?

(ੳ) ਰਾਂਚੀ (ਅ) ਇੰਦੌਰ

(ੲ) ਭੋਪਾਲ (ਸ) ਗਵਾਲੀਅਰ

(viii) ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਮਾਨਸੂਨ ਹਵਾਵਾਂ ਜੋ 1 ਜੂਨ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਤੱਟ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਬਾਰਸ਼ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

(ੳ) ਕਾਲ-ਵੈਸਾਖੀ (ਅ) ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਵਾਛੜ

(ੲ) ਮਾਨਸੂਨ ਦਾ ਫੱਟਣਾ (ਸ) ਲੂ

(ix) ਬੇਲਾਡਿਲਾ ਖਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਖਣਿਜ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

(ੳ) ਮੈਂਗਨੀਜ਼ (ਅ) ਲੋਹਾ

(ੲ) ਕੋਲਾ (ਸ) ਮਾਈਕਾ

(x) ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ________ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਸ਼ੁੱਧ ਕਾਰਕ ਆਮਦਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਹੈ ।

(ੳ) ਲਾਭ (ਅ) ਵਿਆਜ

(ੲ) ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸ) ਇਹ ਸਾਰੇ

(xi) ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫਾਰਮੂਲਾ ਦੱਸੋ ।

(ੳ) $\frac{\text{ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ}}{\text{ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ}}$

(ਅ) $\frac{\text{ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ}}{\text{ਆਬਾਦੀ}}$

(ੲ) $\frac{\text{ਆਬਾਦੀ}}{\text{ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ}}$

(ਸ) $\frac{\text{ਆਬਾਦੀ}}{\text{ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ}}$

https://www.punjabboardonline.com

(xii) "ਖਪਤਕਾਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ" ਕਦੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ?

(ੳ) 1987 ਈ. (ਅ) 1997 ਈ.

(ੲ) 1957 ਈ. (ਸ) 2017 ਈ.

ਭਾਗ-ਅ

2. ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਪ੍ਰਸ਼ਨ : *12×1=12*

(i) ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸੋ ?

(ii) ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪੰਚਨਦ ਕਿਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ?

(iii) ਸੱਯਦ ਕੌਣ ਸਨ ?

(iv) ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ ।

(v) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਨ ?

(vi) ਲੋਕ-ਅਦਾਲਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

(vii) ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

(viii) ਭਾਰਤ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਵੰਡ ਕੀ ਹੈ ?

(ix) ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਰਬਤ ਲੜੀ ਦਾ ਆਕਾਰ ਕੀ ਹੈ ?

(x) ਕਾਪਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

(xi) ਨਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ ।

(xii) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਹਿਾਤਾ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

ਭਾਗ-ੲ

3. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 8 ਉਪ-ਭਾਗ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ) ਹਨ । ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਗਭਗ 30 – 50 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ : *8×3=24*

(i) ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੜਾਈ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਲਿਖੋ ।

(ii) ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ ।

(iii) ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ ।

(iv) ਥਾਰ ਮਾਰੂਥਲ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਭੂਗੋਲਿਕ ਨੋਟ ਲਿਖੋ ।

(v) ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਉੱਚ ਘਣਤਾ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ?

(vi) ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਮੁਦਰਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ?

(vii) ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ ।

(viii) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਕਿੱਤੇ ਅਪਣਾਏ ਸਨ ?

https://www.punjabboardonline.com

ਭਾਗ–ਸ

4. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 8 ਉਪ–ਭਾਗ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ) ਹਨ । ਕਿਸੇ ਵੀ ***4*** ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਗਭਗ 80 – 100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ : *4×4=16*

(i) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਘੂ ਅਤੇ ਕੁਟੀਰ ਉਦਯੋਗ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ ।

(ii) ਵੱਡੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ ।

(iii) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ ?

(iv) ਕੋਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ ।

(v) ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿੱਲ ਕਿਵੇਂ ਕਨੂੰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

(vi) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ।

(vii) ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ ।

(viii) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਪਾਹ ਦੀ ਖੇਤੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ ।

ਭਾਗ–ਹ

5. ਸਰੋਤ ਅਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ : *4+4=8*

(ੳ) ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੌਦੇ ਸਥਾਨਕ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਸਗੋਂ ਉਪਯੋਗੀ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਲ ਹਾਈਆਸਿੰਥ ਪੌਦੇ ਦੇ ਜਲ ਸਰੋਤਾ ਵਿਚ ਫੈਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ' ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰਾਂ 'ਲੈਨਟਾਨਾ' ਨਾਮੀ ਪੌਦੇ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹਰੀਆਂ–ਭਰੀਆਂ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਮਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਪਾਰਥੇਨੀਅਮ ਘਾਹ ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਘਾਹ ਨੇ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਫੈਲਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਐਲਰਜੀ, ਸਾਹ ਅਤੇ ਚਮੜੀ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਏ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 33% ਭੂਮੀ ਜੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਹੋਵੇ । ਸੰਸਾਰ ਦੀ 29·5% ਭੂਮੀ ਵਣਾ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁੱਲ ਖੇਤਰਫਲ ਦਾ 741 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਭਾਗ ਜਾਂ 22·7% ਹਿੱਸਾ ਜੰਗਲਾਂ ਹੇਠ ਹੈ । ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੀ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ (59·6%) ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (48·1%) ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ (2·3%) ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ (3·6%) ਵਰਗੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 15% ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਭੂਮੀ ਜੰਗਲਾਂ ਹੇਠ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਧੀਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਕਬਾ (94·6%) ਅੰਡਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ (2·1%) ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲਾਂ ਹੇਠ ਹੈ ।

https://www.punjabboardonline.com

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰ੍ਹੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(i) ਸਾਡੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਘਾਹ ਦੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ ?

(ii) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਖੇਤਰ ਜੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ ?

(iii) ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੂਮੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਜੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

(iv) ਕਿਸ ਪੌਦੇ ਨੂੰ 'ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਆਤੰਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

(ਅ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 13 ਨਵੰਬਰ, 1780 ਈ. ਨੂੰ ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸਰਦਾਰ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਸੀ । ਉਹ ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਨ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਜ ਕੌਰ ਸੀ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਲਈ ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਭਾਗੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ । ਇੱਥੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਵਿਖਾਈ । ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਸਿੱਖ ਲਈ । ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ । ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਸਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ । ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਚੇਚਕ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਦਾਗ਼ ਪੈ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅੱਖ ਨੁਕਸਾਨੀ ਗਈ । ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਉਮਰ ਛੋਟੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸਦਾ ਕੌਰ, ਰਾਜ ਕੌਰ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੀ । ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ 17 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਭਾਗ ਮਿਲਿਆ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਈ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ । ਉਸ ਦੇ ਜੇਠੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਸੀ । ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸੰਭਾਲਿਆ । ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਹੱਥੋਂ ਹਾਰ ਗਏ ।

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰ੍ਹੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(i) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ?

(ii) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ ?

(iii) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਸੀ ?

(iv) ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਬਾਨੀ ਕੌਣ ਸੀ ?

https://www.punjabboardonline.com

6. (ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ **ਚਾਰ** ਸਥਾਨ ਦਿਖਾਓ : *4×1=4*
   - (i) ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ
   - (ii) ਬਾਲ ਘਾਟ
   - (iii) ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਖਾ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ
   - (iv) ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਖੇਤਰ
   - (v) ਕੱਚੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਖੇਤਰ
   - (vi) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਰਾਜ

   (ਅ) ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ **ਚਾਰ** ਸਥਾਨ ਦਿਖਾਓ : *4×1=4*
   - (i) ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
   - (ii) ਨਾਦੌਨ
   - (iii) ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ
   - (iv) ਸਰਹਿੰਦ
   - (v) ਸਬਰਾਓਂ
   - (vi) ਗੁਜਰਾਤ

(Hindi Version)

*नोट: (i) अपनी उत्तर-पुस्तिका के मुख पृष्ठ पर विषय-कोड/पेपर-कोड वाले खाने में विषय-कोड/पेपर-कोड **06/C** अवश्य लिखें ।*

*(ii) उत्तर-पुस्तिका लेते ही इसके पृष्ठ गिनकर देख लें कि इसमें मुख पृष्ठ सहित **24** पृष्ठ हैं एवं सही क्रम में हैं ।*

(iii) उत्तर-पुस्तिका में खाली छोड़े गए पृष्ठ/पृष्ठों के पश्चात् हल किए गए प्रश्न/प्रश्नों का मूल्यांकन नहीं किया जायेगा ।

*(iv) **सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।***

*(v) प्रश्न पत्र में **6 भाग – क, ख, ग, घ, ङ** और **च** होंगे ।*

(vi) मानचित्रों को उत्तर-पुस्तिका के साथ नत्थी कीजिए ।

भाग-क

1. बहुविकल्पीय प्रश्न : *12×1=12*

   (i) ब्यास नदी और सतलज नदी के बीच स्थित दोआब को __________ कहा जाता है ।
   - (क) दोआब रचना
   - (ख) दोआब चज
   - (ग) दोआब बारी
   - (घ) दोआब बिस्त

   (ii) निम्नलिखित शासकों में से किसका पहला नाम निज़ाम खान था ?
   - (क) बाबर
   - (ख) इब्राहिम लोधी
   - (ग) सिकंदर लोधी
   - (घ) उपर्युक्त में से कोई नहीं

   (iii) लाहौर में किस गुरु जी ने बावली साहिब का निर्माण करवाया था ?
   - (क) गुरु अंगद देव जी
   - (ख) गुरु अमर दास जी
   - (ग) गुरु राम दास जी
   - (घ) गुरु अर्जन देव जी

https://www.punjabboardonline.com

(iv) शिरोमणि अकाली दल की स्थापना ________ में हुई थी ।

(क) 1910 ई. (ख) 1915 ई.

(ग) 1920 ई. (घ) 1925 ई.

(v) निम्नलिखित में से कौन-सा एक क्षेत्रीय राजनीतिक दल है ?

(क) जनता पार्टी (ख) भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस

(ग) भारतीय जनता पार्टी (घ) भारतीय कम्युनिस्ट पार्टी

(vi) स्वतंत्र और निष्पक्ष चुनाव कराने के लिए कौन ज़िम्मेदार है ?

(क) प्रधान मंत्री (ख) चुनाव आयोग

(ग) राष्ट्रपति (घ) संसद

(vii) मध्य प्रदेश की राजधानी कौन-सी है ?

(क) राँची (ख) इंदौर

(ग) भोपाल (घ) ग्वालियर

(viii) दक्षिण-पश्चिमी मानसूनी हवाएँ जो 1 जून को पश्चिमी तट पर भारी वर्षा लाती हैं, क्या कहलाती हैं ?

(क) काल-बैसाखी (ख) आमों की बारिश

(ग) मानसून का फटना (घ) लू

(ix) बैलाडिला खानों में मुख्य रूप से कौन-सा खनिज पाया जाता है ?

(क) मैंगनीज़ (ख) लोहा

(ग) कोयला (घ) माइका (अभ्रक)

(x) किसी देश के सामान्य निवासियों द्वारा ________ के रूप में अर्जित शुद्ध कारक आय राष्ट्रीय आय है ।

(क) लाभ (ख) ब्याज

(ग) कर और मज़दूरी (घ) उपर्युक्त सभी

(xi) प्रति व्यक्ति आय की गणना का सूत्र दीजिए ।

(क) $\frac{\text{राष्ट्रीय आय}}{\text{प्रति व्यक्ति आय}}$

(ख) $\frac{\text{राष्ट्रीय आय}}{\text{जनसंख्या}}$

(ग) $\frac{\text{जनसंख्या}}{\text{प्रति व्यक्ति आय}}$

(घ) $\frac{\text{जनसंख्या}}{\text{राष्ट्रीय आय}}$

https://www.punjabboardonline.com

(xii) "उपभोक्ता संरक्षण अधिनियम" कब लागू हुआ ?

(क) 1987 ई. (ख) 1997 ई.

(ग) 1957 ई. (घ) 2017 ई.

भाग–ख

2. वस्तुनिष्ठ प्रश्न : *12×1=12*

(i) किसी एक भारतीय भूमि सुधार का नाम बताइए ।

(ii) पंजाब को किस काल में पंचनद कहा जाता था ?

(iii) सैय्यद कौन थे ?

(iv) लंगर प्रथा को परिभाषित कीजिए ।

(v) भारत में कितने केंद्र शासित प्रदेश हैं ?

(vi) लोक अदालतों से आप क्या समझते हैं ?

(vii) मुख्य मंत्री की नियुक्ति कौन करता है ?

(viii) भारत के भौगोलिक ढाँचे का वर्तमान प्रशासनिक प्रभाग क्या है ?

(ix) हिमालय पर्वत शृंखला का आकार कितना है ?

(x) कॉपर के क्या उपयोग हैं ?

(xi) निवेश को परिभाषित कीजिए ।

(xii) विदेशी सहायता से क्या तात्पर्य है ?

भाग–ग

3. इस भाग में 8 उप-भाग (प्रश्न) हैं । प्रत्येक प्रश्न का उत्तर लगभग 30 – 50 शब्दों में दीजिए : *8×3=24*

(i) चमकौर साहिब के युद्ध पर एक टिप्पणी लिखिए ।

(ii) शोषण के विरुद्ध अधिकार का वर्णन कीजिए ।

(iii) पंचशील के प्रमुख सिद्धांतों का वर्णन कीजिए ।

(iv) थार के मरुस्थल पर एक भौगोलिक टिप्पणी लिखिए ।

(v) मैदानी इलाकों में जनसंख्या के उच्च घनत्व के क्या कारण हैं ?

(vi) भारत के प्रमुख मौद्रिक संस्थान कौन-से हैं ?

(vii) भारतीय अर्थव्यवस्था में कृषि के महत्त्व का वर्णन कीजिए ।

(viii) गुरु नानक देव जी ने अपने प्रारंभिक जीवन में किन व्यवसायों को अपनाया ?

https://www.punjabboardonline.com

भाग–घ

4. इस भाग में 8 उप-भाग (प्रश्न) हैं । किन्हीं *4* प्रश्नों के उत्तर लगभग 80 – 100 शब्दों में दीजिए : *4×4=16*

(i) भारत में लघु एवं कुटीर उद्योगों से आप क्या समझते हैं ? उनकी समस्याएँ क्या हैं ?

(ii) बड़े पैमाने के उद्योगों के महत्त्व की चर्चा कीजिए ।

(iii) पंजाब में स्वतंत्रता आंदोलन में आर्य समाज का क्या योगदान था ?

(iv) कोमागाटा मारू घटना का वर्णन कीजिए ।

(v) भारतीय संसद में एक विधेयक कैसे अधिनियम बन जाता है ?

(vi) राष्ट्रपति की आपातकालीन शक्तियों की व्याख्या कीजिए ।

(vii) भारतीय कृषि के सामने आने वाली समस्याओं का विस्तार से वर्णन कीजिए ।

(viii) भारत में कपास की खेती के बारे में लिखिए ।

भाग–ङ

4+4=8

5. स्रोत-आधारित प्रश्न :

(क) इन विदेशी पौधों ने न केवल स्थानीय लाभकारी वनस्पतियों के विकास में बाधा डाली है बल्कि उपयोगी भूमि की कमी और भयानक बीमारियों के फैलने के कारण ख़तरनाक भी साबित हो रहे हैं । जल निकायों में जलकुंभी के पौधे के फैलने के कारण और इसके हानिकारक प्रभावों के कारण इसे 'बंगाल का आतंक' के रूप में जाना जाता है । इसी तरह, 'लैंटाना' नाम का पौधा देश के हरे-भरे चरागाहों और प्राकृतिक जंगलों में तेजी से फैल गया है और इसने अपना प्रभाव डाला है । पार्थेनियम घास या कांग्रेस घास भी देश में तेजी से फैल रही है, जिससे सार्वजनिक स्वास्थ्य संबंधी एलर्जी, त्वचा रोगों और श्वसन समस्याओं में भारी वृद्धि हो रही है । प्रत्येक देश के लिए यह बहुत महत्त्वपूर्ण हो जाता है कि उसकी कम-से-कम 33% भूमि उसके आर्थिक विकास और पारिस्थितिक संतुलन के लिए वनों से आच्छादित हो । विश्व की 29·5% भूमि वनों से आच्छादित है, जबकि 741 लाख हेक्टेयर या भारत के कुल क्षेत्रफल का 22·7% भाग वनों के अधीन है । राज्य स्तर पर भी, अधिकांश वन क्षेत्र त्रिपुरा (59·6%) और हिमाचल प्रदेश (48·1%) में पाए जाते हैं, जबकि पंजाब (2·3%) और राजस्थान (3·6%) जैसे राज्यों में 15% से कम भूमि वनों से आच्छादित है । केंद्र शासित प्रदेशों के तहत, अंडमान और निकोबार द्वीपसमूहों में सबसे अधिक (94·6%) क्षेत्र वनों के अधीन है और सबसे कम (2·1%) दिल्ली में है ।

उपर्युक्त अनुच्छेद को पढ़कर निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए :

(i) कांग्रेस घास का हमारे स्वास्थ्य पर क्या प्रभाव पड़ता है ?

(ii) भारत का कितना प्रतिशत क्षेत्रफल वनों से आच्छादित है ?

(iii) विश्व के कितने प्रतिशत भू-भाग पर वन हैं ?

(iv) किस पौधे को 'बंगाल का आतंक' कहा जाता है ?

https://www.punjabboardonline.com

(ख) महाराजा रणजीत सिंह का जन्म 13 नवंबर, 1780 ई. को शुक्रचकिया मिस्ल के महा सिंह के घर पर हुआ था । महाराजा रणजीत सिंह के दादा का नाम सरदार चरत सिंह था । वह शुक्रचकिया मिस्ल के संस्थापक थे । महाराजा रणजीत सिंह की माता का नाम राज कौर था । महाराजा रणजीत सिंह को उनकी प्रारंभिक शिक्षा के लिए गुजरांवाला में भाई भागू सिंह की धर्मशाला में भेजा गया था । वहाँ रणजीत सिंह ने पढ़ाई में कोई दिलचस्पी नहीं दिखाई । परिणामस्वरूप, महाराजा रणजीत सिंह अनपढ़ रह गए । महाराजा रणजीत सिंह ने बचपन में घुड़सवारी और शस्त्र विद्या सीख ली थी । दस साल की उम्र में, वह अपने पिता के साथ युद्ध में शामिल हो गया । कम उम्र में महाराजा रणजीत सिंह ने अपनी मिस्ल की कमान संभाल ली । बचपन में चेचक ने उनके चेहरे पर निशान छोड़े और एक आँख को क्षतिग्रस्त कर दिया । अपने पिता की मृत्यु के बाद, उनकी कम उम्र के कारण, राज्य की बागडोर सदा कौर, राज कौर और दीवान लखपत राय के हाथों में रही । रणजीत सिंह को औपचारिक रूप से 17 साल की उम्र में राज्य मिला था । महाराजा रणजीत सिंह ने अपनी दूरदर्शिता से अपने राज्य का विस्तार किया । उन्होंने कई लड़ाइयाँ लड़ीं और जीतीं । महाराजा रणजीत सिंह ने कई शादियाँ कीं । उनके पहले पुत्र का नाम खड़क सिंह था । रणजीत सिंह की मृत्यु के बाद, उनके उत्तराधिकारियों ने उनके राज्य को नहीं संभाला । फलस्वरूप, अंग्रेज़ों से पराजित हो गए ।

उपर्युक्त अनुच्छेद को पढ़कर निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए :

(i) महाराजा रणजीत सिंह ने अपनी प्रारंभिक शिक्षा कहाँ से प्राप्त की ?

(ii) महाराजा रणजीत सिंह ने किस उम्र में राज्य पर अधिकार कर लिया था ?

(iii) महाराजा रणजीत सिंह के पिता का क्या नाम था ?

(iv) शुक्रचकिया मिस्ल के संस्थापक कौन थे ?

भाग–च

6. (क) ***भारत*** के मानचित्र में किन्हीं ***चार*** स्थानों को दर्शाइए : *4×1=4*

(i) कन्याकुमारी

(ii) थाल घाट

(iii) बहुत अधिक वर्षा वाला क्षेत्र

(iv) गेहूँ उत्पादन का कोई एक क्षेत्र

(v) लौह-अयस्क उत्पादन का कोई एक क्षेत्र

(vi) सबसे अधिक आबादी वाला राज्य

https://www.punjabboardonline.com

(ख) विभाजन से पहले के ***पंजाब*** के मानचित्र में किन्हीं ***चार*** स्थानों को दर्शाइए : *4×1=4*

(i) आनंदपुर साहिब

(ii) नादौन

(iii) गुरदास नंगल

(iv) सरहिंद

(v) सबराओं

(vi) गुजरात

(English Version)

Note : *(i) You must write the subject-code/paper-code* ***06/C*** *in the box provided on the title page of your answer-book.*

(ii) Make sure that the answer-book contains ***24*** *pages (including title page) and are properly serialled as soon as you receive it.*

(iii) Question/s attempted after leaving blank page/s in the answer-book would not be evaluated.

(iv) ***All questions are compulsory.***

(v) The question paper will have ***6*** *sections –* ***A, B, C, D, E*** *and* ***F****.*

(vi) Attach the maps with the answer-book.

Section–A

1. Multiple Choice Questions : *12×1=12*

(i) The Doab which lies between the river Beas and the river Satluj is called ________.

(a) Doab Rachna (b) Doab Chaj

(c) Doab Bari (d) Doab Bist

(ii) Among the following rulers, whose first name was Nizam Khan ?

(a) Babur (b) Ibrahim Lodhi

(c) Sikander Lodhi (d) None of the above

(iii) Which Guru Ji constructed Baoli Sahib at Lahore ?

(a) Guru Angad Dev ji (b) Guru Amar Das Ji

(c) Guru Ram Das Ji (d) Guru Arjan Dev Ji

(iv) Shiromani Akali Dal was founded in

(a) 1910 A.D. (b) 1915 A.D.

(c) 1920 A.D. (d) 1925 A.D.

https://www.punjabboardonline.com

(v) Which of the following is a regional political party ?

(a) Janata Party (b) Indian National Congress

(c) Bharatiya Janata Party (d) Communist Party of India

(vi) Who is responsible for conducting free and fair elections ?

(a) Prime Minister (b) Election Commission

(c) President (d) Parliament

(vii) Which is the capital of Madhya Pradesh ?

(a) Ranchi (b) Indore

(c) Bhopal (d) Gwalior

(viii) What is it called when southwest monsoon winds bring heavy rains to the western coast on 1st of June ?

(a) Norwester (b) Mango Showers

(c) Monsoon Burst (d) Loo

(ix) Which mineral is mainly found in Bailadila mines ?

(a) Manganese (b) Iron

(c) Coal (d) Mica

(x) National Income is the net factor income earned by normal residents of a country in the form of ________ .

(a) Profit (b) Interest

(c) Tax and Wages (d) All of the above

(xi) Give the formula to calculate Per Capita Income.

(a) $\frac{\text{National Income}}{\text{Per Capita Income}}$

(b) $\frac{\text{National Income}}{\text{Population}}$

(c) $\frac{\text{Population}}{\text{Per Capita Income}}$

(d) $\frac{\text{Population}}{\text{National Income}}$

(xii) When did the "Consumer Protection Act" come into force ?

(a) 1987 A.D. (b) 1997 A.D.

(c) 1957 A.D. (d) 2017 A.D.

https://www.punjabboardonline.com

Section–B

2. Objective Questions : *12×1=12*

(i) Name any one Indian land reform.

(ii) In which period was Punjab called Panchnada ?

(iii) Who were the Sayyids ?

(iv) Define Langar System.

(v) How many Union Territories are there in India ?

(vi) What do you understand by Lok Adalats ?

(vii) Who appoints the Chief Minister ?

(viii) What is the present administrative division of geographical set-up of India ?

(ix) What is the size of the Himalayan mountain range ?

(x) What are the uses of Copper ?

(xi) Define investment.

(xii) What is meant by foreign aid ?

Section–C

3. This section has 8 sub-sections (questions). Answer each question in about 30 – 50 words : https://www.punjabboardonline.com *8×3=24*

(i) Write a note on the Battle of Chamkaur Sahib.

(ii) Describe Right against Exploitation.

(iii) Describe the main principles of Panchsheel.

(iv) Write a geographical note on the Thar Desert.

(v) What are the causes of high density of population in the plains ?

(vi) What are the main monetary institutions of India ?

(vii) Describe the importance of agriculture in the Indian economy.

(viii) What professions did Guru Nanak Dev Ji adopt in his early life ?

Section–D

4. This section has 8 sub-sections (questions). Answer any *4* questions in about 80 – 100 words : *4×4=16*

(i) What do you mean by Small Scale and Cottage Industries in India ? What are their problems ?

https://www.punjabboardonline.com

(ii) Discuss the importance of Large Scale Industries.

(iii) What was the contribution of Arya Samaj in the Freedom Movement in Punjab ?

(iv) Describe the Komagata Maru Incident.

(v) How does a Bill become an Act in the Indian Parliament ?

(vi) Explain the Emergency Powers of the President.

(vii) Explain in detail the problems being faced by Indian Agriculture.

(viii) Write about the cultivation of cotton in India.

Section–E

5. Source-based Questions : *4+4=8*

(a) These foreign species (plants) not only hampered the growth of local vegetation but also reduced the useful lands and they are also proving harmful for spreading diseases. Due to their harmful effects only, Water Hyacinth plant spreads into the water sources and is known as the 'Terror of Bengal'. Similarly, Lantana plant has quickly covered and deeply influenced the green pastures and natural forests of the country. Parthenium or Congress Grass has also spread widely in the country and has increased the incidence of diseases like allergies, skin diseases and breathing problems. For economic development and ecological balance it is essential for every country that at least 33% of its land is covered with forests. In the world, 29·5% of the total land is covered with forests, whereas in India only 741 million hectares or 22·7% of the total area is under forests. At State level also, high proportion of forest area is found in Tripura (59·6%) and Himachal Pradesh (48·1%), whereas less than 15% of land is under forests in States like Punjab (2·3%) and Rajasthan (3·6%). Under Union Territories, highest area (94·6%) under forests is Andaman and Nicobar Islands and lowest (2·1%) in Delhi.

Read the above paragraph and answer the following questions :

(i) What are the effects of Congress Grass on our health ?

(ii) What percentage of India's area is covered by forests ?

(iii) What percentage of the world's land area is covered by forests ?

(iv) Which plant is called the 'Terror of Bengal' ?

https://www.punjabboardonline.com

(b) Maharaja Ranjit Singh was born on 13 November, 1780 AD at the house of Maha Singh of Shukrachakiya Misl. Maharaja Ranjit Singh's grandfather's name was Sardar Charat Singh. He was the founder of Shukrachakiya Misl. Maharaja Ranjit Singh's mother's name was Raj Kaur. Maharaja Ranjit Singh was sent to Bhai Bhagu Singh's Dharamshala at Gujranwala for his early education. Here, Ranjit Singh showed no interest in studies. As a result, Maharaja Ranjit Singh remained illiterate. Maharaja Ranjit Singh learned horse riding and arms training in his childhood. At the age of ten, he joined his father in battle. Maharaja Ranjit Singh led his Misl at an early age. Smallpox in childhood left scars on his face and damaged one eye. After the death of his father, due to his young age, the reins of the State remained in the hands of Sada Kaur, Raj Kaur and Diwan Lakhpat Rai. Ranjit Singh formally got the State at the age of 17. Maharaja Ranjit Singh expanded his kingdom with his foresight. He fought many battles and won. Maharaja Ranjit Singh married many times. His first son was named Kharak Singh. After the death of Ranjit Singh, his heirs did not take over his kingdom. As a result, they were defeated by British.

Read the above paragraph and write the answers of the following questions :

(i) Where did Maharaja Ranjit Singh get his early education ?

(ii) At what age did Maharaja Ranjit Singh take over the State ?

(iii) What was the name of Maharaja Ranjit Singh's father ?

(iv) Who was founder of Shukarchakiya Misl ?

Section–F

6. (a) Show any ***four*** places on the map of ***India*** : *4×1=4*

(i) Kanyakumari

(ii) Thal Ghat

(iii) Region of very high rainfall

(iv) Any one area of wheat production

(v) Any one area of iron-ore production

(vi) The most populous State

(b) Show any ***four*** places on the map of ***Punjab*** before partition : *4×1=4*

(i) Anandpur Sahib

(ii) Nadaun

(iii) Gurdas Nangal

(iv) Sirhind

(v) Sabraon

(vi) Gujarat

https://www.punjabboardonline.com